

मा. सर्वोच्च न्यायालयाने 8 मे 2009 रोजी दिलेल्या निर्णयाचा सारांश

1. मा. सर्वोच्च न्यायालयाने आदेश दिला आहे की राघवन कमिटी द्वारे केल्या गेलेल्या अनेक शिफारसी ताबडतोब अमलात आणल्या जाव्यात. या शिफारसींमध्ये खालील गोष्टींचा समावेश आहे -

- आत्मविश्वास वाढविण्यासाठी करण्यात येणाऱ्या उपाययोजना जसे समुपदेशकाची नेमणूक करणे; नवीन किंवा कनिष्ठ वर्गातील विद्यार्थी आल्यानंतर 1 किंवा 2 आठवड्याने जुन्या किंवा वरिष्ठ विद्यार्थ्यांना महाविद्यालयात बोलावणे; एकत्रित संवेदना जागृती कार्यक्रमांचे आयोजन; मुख्याध्यापक/संस्थेच्या प्रमुखांच्या उपस्थितीत नवीन आणि वरिष्ठ विद्यार्थ्यांना एकत्र बोलावून त्यांची एकमेकांशी अभिमुख करून देणाऱ्या कार्यक्रमांचे आयोजन; मोठ्या प्रमाणावर सांस्कृतिक, खेळ व इतर गतिविधींचे आयोजन करणे; वसतिगृहात राहणाऱ्या विद्यार्थ्यांसोबत त्यांच्या वसतिगृहात शिक्षकांसोबत जेवण आयोजित करणे इ.
- प्रत्येक संस्थेत रॅगिंग विरोधी समिति आणि रॅगिंग विरोधी दळ असणे आवश्यक आहे. विद्यापीठ स्तरावर रॅगिंगवर लक्ष्य ठेवण्यासाठी निगरणी गट असावा, जो संलग्न कॉलेजांशी आणि त्याच्या कार्यक्षेत्रात येणाऱ्या संस्थांशी संयोजन करेल. राज्य विद्यापीठात कुलपतींच्या स्तरावर एक निगरणी गट असावा.
- कॅम्पसच्या बाहेर खाजगी व्यापारी तत्वावर चालणारी वसतिगृहे व हॉस्टेल यांची संख्या पाहता, या हॉस्टेल व त्यांचे व्यवस्थापन यांचे स्थानिक पोलिस अधिकाऱ्यांकडे नोंदणीकृत असणे आवश्यक आहे आणि अशी हॉस्टेल सुरू करणे व नोंदणी करण्यासाठी शिक्षण संस्थेच्या प्रमुखाची परवानगी व शिफारस असणे गरजेचे आहे. रॅगिंगच्या व्याख्येअंतर्गत येणाऱ्या घटनांवर जागरूक असणे हे स्थानिक पोलिस, स्थानिक प्रशासन तसेच संस्थेच्या अधिकाऱ्यांसाठी अनिवार्य आहे.
- वॉर्डन पूर्णवेळ उपलब्ध असावा आणि त्यामुळे तो दूरध्वनी आणि संपर्काच्या इतर माध्यमावर उपलब्ध असावा हे महत्वाचे आहे. त्याचप्रमाणे इतर महत्वाचे व्यक्ती अधिकारी जसे संस्थेचे प्रमुख, शिक्षक, रॅगिंग विरोधी समितीचे सदस्य, जिल्हा व प्रभाग अधिकारी आणि संबंधित राज्य सरकारचे अधिकारी यांच्या दूरध्वनी क्रमांकांचा व्यापक प्रमाणात प्रसार करावा जेणेकरून गरजू व्यक्ति त्यांच्याशी संपर्क करू शकतील किंवा आणिबाणीच्या प्रसंगात मदत मागू शकतील.
- प्रत्येक शैक्षणिक सत्राच्या सुरवातीला प्रत्येक विद्यार्थ्याला विवरण पुस्तिका किंवा छोटे पुस्तक/लघुपत्र वितरित करावेत ज्यात रॅगिंग करणे किंवा रॅगिंग करणाऱ्यांना मदत करणे यात सामिल होणार नाही असे त्यांच्याकडून लिखित स्वरूपात घ्यावे, तसेच रॅगिंगला अटकाव आणि निवारणाच्या पद्धती यांची रूपरेखा त्यात असावी.

- शिक्षण संस्थांनी ह्या गोष्टींची खातरजमा करावी की प्रत्येक वसतिगृहासाठी पूर्णवेळ वॉर्डन असावा ज्याने वसतिगृहातच राहावे किंवा जवळपासच कोठेतरी राहावे.
2. मा. सर्वोच्च न्यायालयाने हे स्वीकृत केले आहे की मानव संसाधन विकास मंत्रालय, भारत सरकार, विश्वविद्यालय अनुदान आयोग, भारतीय वैद्यकिय परिषद, अखिल भारतीय तांत्रिक शिक्षण परिषद आणि यासारख्या इतर नियामक मंडळांशी विचार विनिमय करून डॉ. राज कचरू यांनी सुचविल्याप्रमाणे केंद्रीय संकटकालीन हॉटलाईन आणि रॅगिंगविरोधी डेटाबेस बनविण्याच्या प्रक्रियेत आहे. तथापि मा. सर्वोच्च न्यायालयाने त्यात खालील गोष्टी जोडल्या आहेत, ज्या आहेत:
- डेटाबेसची देखरेख करण्याचे काम अशासकिय एजंसीला देण्यात यावे, जिची नियुक्ती भारतीय संघ राज्याने ताबडतोब करावी ज्यामुळे लोकांमध्ये विश्वास निर्माण होईल आणि नियमांचे पालन न होण्याच्या घटनांची माहिती नियामक मंडळ आणि राघवन समितीला मिळेल.
  - प्रत्येक विद्यार्थी आणि त्याचे/तिचे पालक/अभिभावक यांच्याकडून प्रतिज्ञापत्राद्वारे वचन घेऊन डेटाबेस तयार करावा, अशी प्रतिज्ञापत्रे इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीने संग्रहित करावी आणि त्यात प्रत्येक विद्यार्थ्यांची सर्विस्तर माहिती असावी.
  - डेटाबेस रॅगिंगच्या विरोधात आलेल्या तक्रारीचा रेकॉर्ड म्हणून आणि त्याविरुद्ध केलेल्या कारवाईची स्थिति जाणण्यासाठी म्हणून सुद्धा कार्य करेल.
3. मा. सर्वोच्च न्यायालयाने आदेश दिला आहे की रॅगिंगची दहशत थांबविण्यासाठी विश्वविद्यालय अनुदान आयोग तर्फे प्रतिपादित केलेल्या अधिनियमांचे इतर नियामक मंडळानी जसे अखिल भारतीय तांत्रिक शिक्षण परिषद, भारतीय वैद्यकिय परिषद, गुन्हा माहिती विभाग, नेटवर्क चॅनल इंटरफेस, इ. अंगिकार करणे अनिवार्य आहे.
4. मा. सर्वोच्च न्यायालयाने स्वीकारले आहे की अमन कचरूच्या मृत्युची घटना स्पष्टपणे संकेत देते की फक्त दिशानिर्देश आणि कायदे बनविणे पुरेसे नाही. त्यामुळे मा. न्यायालयाने आदेश दिले आहेत की अशा कायद्यांना कठोरपणे अमलात आणले जावे आणि अशा संस्थेचे प्रमुख/ प्रशासन, जे रॅगिंगला अटकाव करण्यासाठी आणि रॅगिंग करणा यांना शिक्षा देण्यासाठी वेळेवर पाऊले उचलत नाही त्यांना यासाठी दंड करण्यात यावा. दंडात्मक कारवाईत शिवाय अशा संस्थांचे प्रमुख/ प्रशासनाचे अधिकारी/ शिक्षक/ शिक्षकेतर कर्मचारी जे रॅगिंगच्या तक्रारींबद्दल उदासीन किंवा संवेदनशून्य अविर्भावाने वागले त्यांच्यावर विभागीय चौकशी सुरू करावी.
5. मा. सर्वोच्च न्यायालयाने सांगितले आहे की फक्त विद्यार्थीच नाही तर, शिक्षकांनासुद्धा रॅगिंगचे दुष्परिणाम आणि त्याला अटकाव करण्याबद्दल संवेदनक्षम असणे जरूरी आहे. शिक्षकेतर कर्मचारी ज्यात प्रशासकीय अधिकारी, करारांतर्गत कर्मचारी, सुरक्षा रक्षक, इत्यादींचा समावेश होतो, त्यांनी सुद्धा रॅगिंगमुळे होणारे नुकसान व दुष्परिणाम याबाबत संवेदनक्षमता दाखविणे जरूरी आहे.

6. मा. सर्वोच्च न्यायालयाने आदेश दिला आहे की मुख्याध्यापक किंवा संस्था/विभाग प्रमुखांनी संस्थेच्या प्रत्येक कर्मचाऱ्याकडून लिखित स्वरूपात वचन घावे की तो/ती, त्याच्या/तिच्या निदर्शनास आलेल्या कुठल्याही रॅगिंगच्या घटनेची सूचना ताबडतोब देईल, यात शिक्षक आणि शिक्षकेतर कर्मचारी, करारांतर्गत कर्मचारी जे परिसरात उपहारगृह चालविण्यासाठी किंवा देखरेख व निगरणी कर्मचारी किंवा इमारत/बगिच्याच्या स्वच्छतेसाठी व देखरेखीसाठी आहेत, इत्यादींचा समावेश आहे. नोकरीच्या नियमात अशी तरतूद करावी की, कर्मचाऱ्यांपैकी जो कोणी रॅगिंगची माहिती देईल त्याच्या नोकरीच्या रेकॉर्डमध्ये यासंबंधी नोंद होऊन त्याला प्रशंसापर प्रशस्तिपत्रक देण्यात येईल.
7. मा. सर्वोच्च न्यायालयाने सांगितले आहे की नवीन विद्यार्थ्यांच्या पालक/अभिभावकांनी जबाबदारी ओळखून रॅगिंगची कोणताही घटना ताबडतोब संस्थेच्या प्रमुखांच्या निदर्शनास आणून देणे गरजेचे आहे.
8. मा. सर्वोच्च न्यायालयाने सांगितले आहे की स्टेशन हाऊस ऑफिसर / पोलिस अधिक्षक, ज्यांच्या कार्यक्षेत्र संबंधित महाविद्यालय येते, त्यांची ही जबाबदारी आहे की संबंधित महाविद्यालयाच्या परिसरात रॅगिंग होणार नाही, आणि रॅगिंग झाल्यास त्याच्या प्रभावीपणे सामना करण्यात यावा. एकदा केंद्रीय डेटाबेस/ संकटकालीन हॉटलाईन कार्यान्वित झाली की, संकटकालीन हॉटलाईन कर्मचाऱ्यांकडून स्टेशन हाऊस ऑफिसर / पोलिस अधिक्षक ला, सूचना मिळताच, ज्याच्या कार्यक्षेत्र संबंधित महाविद्यालय येते त्या स्टेशन हाऊस ऑफिसर / पोलिस अधिक्षक ला घटनेचा सामना करणे सोपे जाईल आणि संकटकालीन हॉटलाईन कर्मचाऱ्यांना किंवा स्वतंत्र देखरेख यंत्रणेला मदत व संपर्क करणे सोपे जाईल. यामुळे विश्वास निर्माण होईल आणि लोकांना न घाबरता किंवा विनाविलंब रॅगिंगची तक्रार करण्यासाठी प्रोत्साहन मिळेल.
9. मा. सर्वोच्च न्यायालयाने म्हंटले आहे की एकदा डेटाबेस/संकटकालीन हॉटलाईन कार्यान्वित झाली की, राज्य सरकारला त्यांच्या रॅगिंग विरोधी कायद्यात सुधारणा करून संस्थांच्या प्रमुखांना दंडीत करण्याची तरतूद करता येईल.